

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Sylva Karafiátová

Slovenská politická emigrace po roce 1948

Bakalářská práce

Praha 2007

Autor práce: **Sylva Karafiátová**

Vedoucí práce: **PhDr. Eva Irmanová, CSc.**

Oponent práce: **PhDr. Francis D. Raška, PhD.**

Datum obhajoby: letní semestr 2007

Hodnocení: výborně

Bibliografický záznam

Karafiátová, Sylva *Slovenská politická emigrace po roce 1948*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. 2007. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Eva Irmanová, CSc.

Anotace

Bakalářská práce „Slovenská politická emigrace po roce 1948“ pojednává o slovenských politikách, kteří po tzv. únorových událostech roku 1948 opustili Československo a v exilu pokračovali v politické činnosti. Tvořili součást velké poúnorové emigrační vlny, která se dala do pohybu potom, co českoslovenští komunisté ovládli veškerou moc ve státě.

Na rozdíl od české (československé), pro slovenskou politickou emigraci byla příznačná prioritou otázka vzájemného vztahu Slováků a Čechů, resp. státoprávního zajištění slovenského národa v (případném) společném státě. Protože čeští politici měli snahu tuto otázku „národního vyrovnání“ spíše marginalizovat, četná česko-slovenská exilová jednání ztroskotávala. V důsledku tak velká část slovenských politických emigrantů, přes podobnost základních ideových, morálních a politických východisek, pracovala v zahraničí nezávisle na českých kolezích.

Po vzájemném střetu těchto „nových“ poúnorových emigrantů s dosavadními separatistickými exilovými skupinami se zformovaly hlavní proudy slovenské politické emigrace – proud unitaristický a více či méně radikální separatistický (secesionistický) proud. Tato práce se zabývá sdružováním a politickou činností příslušníků „staré“ i „nové“ emigrace v rámci těchto proudů, převážně v zemích západní Evropy a severní Ameriky po únoru 1948. Jejich působení sleduje především v prvních letech poúnorového exilu, pokračuje však přibližně k roku 1968.

Annotation

Bachelor thesis „Slovak political emigration after 1948“ deals with those Slovak politicians, who had left Czechoslovakia after the so-called “February events” in 1948 and had continued in their activities in exile. They were part of a large emigration wave that started to move when the Communist Party got control of all the state power in Czechoslovakia.

The difference between Slovak and Czech political emigration was that the Slovak one held the problem of the mutual relation between Slovaks and Czechs or how to secure the Slovak nation's political rights in the (possible) common state. Since the Czech politicians had tried to marginalise that problem, a number of the Czecho-Slovak negotiations in the exile lead to nowhere. As a consequence, a big part of the Slovak exile politicians – regardless to similar essential ideological, moral and political focuses – had worked independently from (or even against) the Czechs.

>From the encounter between these “new” post-February emigrants and the “old” separatist exile groups arise the mainstreams of the Slovak political exile – the unitarian and the (more or less radical) separatist, also called secessionist. This thesis deals with the “old” as well as the “new” Slovak exiles and their political activities various organizations and bodies abroad, particularly in the Western Europe and North American countries after February 1948. It focuses on their first years activities and follows them until about 1968.

Klíčová slova

Politická emigrace, exil, Slováci v zahraničí, Slovensko, Československo, antikomunismus, separatismus, exilové organizace

Keywords

Political emigration, exile, Slovaks abroad, Slovakia, Czechoslovakia, separatism, anti-communism, exile organizations

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

Dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a v souladu s autorským právem mohla být používána ke studijním účelům.

V Praze dne 21. května 2007

Sylva Karafiátová

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Evě Irmanové, CSc. za vedení bakalářské práce a její vstřícný

přístup, laskavou podporu a trpělivost.

ÚVOD

Fenomén emigrace je s existencí novodobého slovenského národa neoddelitelně spojen. Zatímco na konci 19. a na začátku 20. století převládalo masové sociální vystěhovalectví, od první světové války se ve slovenských podmínkách ve větší míře setkáváme s emigrací politickou. Jednu výraznou politickou emigrační vlnu přinesl závěr druhé světové války a rok 1945, kdy ze Slovenska prchali představitelé válečného Slovenského státu. Druhou způsobil komunistický převrat v roce 1948, při kterém komunisté ovládli veškerou státní moc v Československu a dali tak do pohybu velkou československou „poúnorovou“ emigrační vlnu.

Její součástí byla i slovenská politická emigrace, jíž by se měla týkat následující práce. Rozumím jí skupinu slovenských politiků, kteří po tzv. únorových událostech roku 1948 opustili Československo a i v exilu se dále věnovali politické činnosti. Bezprostřední důvody, proč tito nekomunističtí slovenští politici emigrovali, se nijak zvláště nelišily od těch, které k odchodu z vlasti přiměly jejich české kolegy - nesouhlas s dalším vývojem situace ve státě, kde jim navíc ze strany komunistické moci hrozily diskriminace, pronásledování, nebezpečí uvěznění i smrt.

Na rozdíl od české (československé), pro slovenskou politickou emigraci (nejen tu poúnorovou) a vlastně pro celou slovenskou politickou reprezentaci je příznačná priorita otázky vzájemného vztahu Slováků a Čechů, resp. státoprávního zajištění slovenského národa v (případném) společném státě. (Přičemž většina slovenských politiků, bez ohledu na vlastní ideologická východiska, politické názory nebo stranickou příslušnost, upřednostňovala slovenskou autonomii, resp. československou federaci. Během Slovenského národního povstání a těsně po válce ji prosazovali i slovenští komunisté, než se z taktických důvodů přiklonili k centralismu.) Ačkoli v druhé polovině 40. let už politici na české straně rovnoprávnost obou národů uznávali (myšlenka čechoslovakismu v té době se dá pokládat za již překonanou), pokud jde o požadavek státoprávního „vyrovnání“, spíše převládala snaha tuto otázku marginalizovat. Na tomto tématu později ztroskotávala četná „česko-slovenská“ jednání v exilu, důsledkem čehož nakonec velká část slovenských politických emigrantů v zahraničí pracovala nezávisle a často až v protikladu k českým bývalým kolegům.

Významný vliv na tuto skutečnost měla také existence stávající „staré“ slovenské

politické emigrace, která zahrnovala osoby v různé míře propojené s existencí Slovenského státu, které odešly (uprchly) ze Slovenska koncem války - zřejmě bez výjimky se jednalo o zastánce slovenského separatismu. Právě vzájemné „namlouvání“, kontakty a interakce mezi „starou“ a „novou“ slovenskou emigrací pomohly nakonec zformovat pozdější hlavní proudy slovenské politické emigrace – proud unitaristický a více či méně radikální separatistický (secesionistický) proud.

Předmětem mého zájmu jsou tedy příslušníci „staré“ i „nové“ slovenské emigrace, jejich sdružování a politická činnost v zahraničí (převážně v zemích západní Evropy a severní Ameriky) po únoru 1948. Jejich působení sleduji především v prvních letech pounorového exilu a pokračuji přibližně až do roku 1968. Jednak proto, že v tom roce, po zásahu vojsk Varšavské smlouvy a následné „normalizaci poměrů“ v Československu, do exilu začala přicházet další významná skupina slovenských a českých emigrantů, která výrazně proměnila celkovou podobu československé a slovenské politické emigrace. Za druhé proto, že v onom roce byly položeny základy Světového kongresu Slováků, organizace formálně zastřešující většinu slovenských exulantů a jejich zahraničních spolků.

Již bylo zmíněno, že ve slovenské politické emigraci se vyvinuly dva hlavní proudy – proud secesionistický (separatistický), stavějící na základech staré „luďácké“ emigrace, a proud unitaristický, odhodlaný spolupracovat s Čechy na dosažení společného cíle - obnovení demokratického Československa. Poměrně brzy se secesionistický proud dále rozštěpil na dvě do jisté míry antagonické skupiny, soustředěné kolem dvou silných vůdčích osobností.

Radikálním představitelem separatistického směru byl Ferdinand Ďurčanský, někdejší ministr Tisových vlád, v roce 1947 v Československu v nepřítomnosti odsouzený za válečné zločiny k trestu smrti. Ve svých postojích vycházel mimo jiné z předpokladu, že: Slovenský stát nepřestal nikdy existovat, v současnosti je okupován Rudou armádou a Čechy a jeho politická reprezentace je nucena působit v exilu. S pomocí domácího odporu (po očekávaném vypuknutí třetí světové války) se jí ovšem jistě podaří Slovenský stát znovu obnovit. Ďurčanského radikální a militantní aktivismus vedl ke stále větší a větší izolaci jeho skupiny a minimalizaci jejího vlivu na mezinárodní scéně.

Karol Sidor, umírněnější luďácký politik, v březnu 1939 předseda slovenské autonomní vlády, který odmítnul německý nátlak a snahu urychleně vyhlásit samostatný Slovenský stát,

následně „uklizený“ jako vyslanec ve Vatikánu a po válce odsouzený k dvaceti letům vězení, se v roce 1948 postavil do čela méně radikálního separatistického proudu slovenské politické emigrace. Jeho umírněnější a kultivovanější politika proklamující snahu o obnovu Slovenského státu očištěného od fašistických znaků (tedy oddělení slovenské státnosti od režimu Slovenského státu za druhé světové války) byla pro zahraniční partnery rozhodně přijatelnější než Ďurčanského konspirace.

Jádro tzv. unitaristického proudu slovenské politické emigrace tvořili příslušníci slovenských nekomunistických stran, uprchlí po únoru 1948 z Československa (čelní pozici zaujal i v exilu dosavadní předseda Demokratické strany Jozef Lettrich), kteří se většinou zapojili do česko-slovenské spolupráce a organizace Rady svobodného Československa. Za východisko své exilové činnosti ve vztahu k Čechům přijali myšlenku česko-slovenské federace, často se ale museli vypořádávat s nevraživostí secesionistické emigrace na jedné straně a s nepochopením a neochotou českých partnerů na straně druhé.

Ve své práci nejprve hodlám popsat události v Československu v poválečných letech 1945 – 1948, cestu k únoru 1948 a specifický vývoj na Slovensku. Vysvětlí se tak komplikovaný vztah, který mezi sebou slovenské a české demokratické (nekomunistické) politické síly měly. Dále stručně zmíním aktivity slovenských (ľud'áckých) emigrantů ve stejném období (1945-1948) a hlavní pozornost následně zaměřím na situaci emigrace po únoru 1948 – rozsah a složení slovenské poúnorové emigrační vlny, bezprostřední příčiny odchodu z vlasti, jeho hlavní směry, první útočiště, kontakt se „starou“ emigrací a počátky sdružování. V návaznosti na to se pokusím přiblížit postupný vývoj exilových organizací a proudů, jejich poměr vůči sobě navzájem, vůči Čechům i zahraničním politickým partnerům, a jejich činnost v reakcích na měnící se mezinárodní situaci.

Informace a inspiraci jsem čerpala z různých zdrojů, především však z monografií a sborníků, které začaly po roce 1989 v Československu, resp. na Slovensku a v Česku, vycházet. Jejich autory nezdědka byli emigranti, kteří „po pádu železné opony“ cítili povinnost či potřebu přiblížit lidem doma situaci exilu, popsat jeho činnost a ozřejmit jeho podíl na změně domácích poměrů. Jako jeden z prvních se ve své knize, vydané v Praze v roce 1994, pokusil načrtnout vývoj veškeré slovenské emigrace v 20. století Jozef Špetko. Na tuto svou práci později navázal

souborem *Lišky kontra ježe* a obsáhlou publikací *Človek v sieťach*, pojednávající především o rozhlasovém vysílání RFE, jehož byl přímým účastníkem. Další rozsáhlou historickou práci sestavil od sedmdesátých let v Kanadě usazený historik Miroslav John Ličko. Zabývá se v ní hlavně okruhem slovenských politiků, především členů Demokratické strany, a jejich působením v exilu od počátečního angažmá v Radě svobodného Československa, po založení a činnost Stálé konference slovenských demokratických exulantů (SKSDE) a jejího konkurenta Světového kongresu Slováků (SKS). Mimo to uvádí množství článků, studií a polemik z časopisu SKSDE *Naše snahy* a zajímavý výběr z exilové korespondence. Podobně František Braxátor byl jedním z uprchlíků osmašedesátého roku. Většinu své pozornosti věnoval sice až období, které coby emigrant sám prožil, přičemž poměry v exilu vidí spíše pohledem SKS, ale nabízí i zajímavé analýzy událostí předešlých.

Do zkoumání slovenského exilu se pustili i domácí vědci a instituce. Především Matica slovenská a s ní spřízněný Kabinet pro výzkum dějin slovenského exilu se v tomto směru projevuje velmi aktivně a „plodně“. U příležitosti nedožitých narozenin významných osobností slovenského (separatistického) exilu, například Ferdinanda Ďurčanského, Jozefa Kirschbauma a dalších, vydala výroční sborníky, a uspořádala konference, z jejichž výstupů vzniklo rovněž několik sborníků, z nichž nejužitečněji se jeví obsáhlý, mnoha poznámkami doplněný, soubor vědeckých textů nazvaný prostě *Slovenský povojnový exil*. (Na rozdíl od jiných, tento neobsahuje ani oslavnou poezii, ani mystická podobenství.). V těchto „sborníkových edicích“ Matica slovenská do určité míry navazuje na tradici výročních a vzpomínkových výborů, vydávaných v exilu.

V českých zemích vydané publikace o pounorové emigraci se většinou zabývají emigrací československou, tzn. Čechy a Slováky usilujícími v exilu o osvobození a obnovení demokratického Československa. Slovákům – secesionistům se věnují spíše jako vedlejšímu tématu (podobně jako například zvláštní skupině emigrantů okolo generála Lva Prchaly). Na materiálech z českých archivů (Ministerstva vnitra, Ústředního výboru Komunistické strany Československa) jsou založeny práce Miloše Trapla a Zdeňka Jirásky, *Okolnosti vzniku, vývoje a činnosti Rady svobodného Československa* podrobně a kriticky pojednává dílo Bořivoje Čelovského *Politici bez moci*, využívající archivu Rady přesunutého z New Yorku do Centra pro československá exilová studia při Univerzitě Palackého v Olomouci.

Tak jako ostatní, kteří se zabývají činností lidí, kteří opustili svou vlast, jsem se při četbě a studiu textů setkávala s dvojicí pojmů „emigrace“ a „exil“. Zatímco slovo emigrace bývá pojímáno v širším smyslu jako dobrovolné vystěhování (většinou legální, často z příčin ekonomických, ale například i sociálních a politických), exil je termín poněkud užší. Exil následuje odchod z donucení, podněcený vnitřními nepříznivými podmínkami v domovské zemi. Exulant byl z vlasti vyhnán, nebo utekl – před náboženským, rasovým, národnostním, politickým pronásledováním, útlakem nebo jiným nebezpečím. Svůj exil většinou považuje za dočasný, předpokládá nebo doufá, že jakmile „špatné časy“ pominou a okolnosti to dovolí, vrátí se domů. Proto často (ne zpravidla) svůj čas za hranicemi netráví pasivně, zapojuje se do politického, společenského a kulturního života, snaží se zachovat si vazby a s vidinou možného návratu aktivně přispět ke změně nepříznivých poměrů v zemi, ze které musel odejít. V následujícím textu se pokusím významové odlišnosti emigrací a exilů zohledňovat, podobně jako Jan Hanzlík „v zájmu květnatější mluvy však budu používat obou termínů.“

Slovensko 1945 - 1948

Začátkem dubna 1945, kdy už většina slovenského území byla osvobozena, dosavadní prezident Slovenského státu Jozef Tiso se rozhodl emigrovat. Spolu se svými spolupracovníky uprchl do Rakouska (kde byl později zajat Američany a navrácen zpět do Československa). V téže době (3.dubna) do Košic z Moskvy přiletěl Edvard Beneš. 5.dubna zde jmenoval novou československou vládu v čele se Zdeňkem Fierlingerem, a ta vzápětí vyhlásila svůj (v Moskvě vyjednaný) program.

Tzv. Košický vládní program složitý problém postavení Slovenska v novém státě v podstatě neřešil. V zásadní otázce budoucího státoprávního uspořádání byl přijat kompromis, který nechával cestu otevřenou jak možnému federativnímu uspořádání, tak vzniku unitárního centralizovaného státu. Slovenský národ byl uznán jako rovnocenný s českým, Slovenská národní rada (a jí odpovědný Sbor pověřenců) měla nadále vystupovat jako jediná reprezentantka jeho politické vůle. Existence těchto orgánů a jejich konkrétní kompetence měly být dohodnuty zástupci obou národů (slovenského a českého) po skončení války a následně vtěleny do budoucí ústavy. V tomto tedy košický program obě strany chápaly jako provizorní. Na české straně však podobné národní orgány, které by odpovídaly slovenským, zmíněny nebyly. Vznikl tak zvláštní asymetrický model vzájemných československých vztahů, kde slovenské politické orgány mohly leckomu připadat jako nepřiměřené a zbytečný „luxus“.

Další body košického vládního programu vyjadřovaly odhodlání potrestat Němce a Maďary a nutnost očistit veřejný život v Československu od domácích zrádců a kolaborantů za pomoci v zápětí ustavených retribučních soudů. Slovenská národní rada nařízení o retribučním soudnictví vydala již 15. května 1945, a proto se nelze divit, že za daných podmínek většina exponentů bývalého luďáckého režimu raději urychleně emigrovala.

Podle Benešových představ mělo být poválečné Československo obnoveno „v předmnichovské podobě“ – mělo mít předmnichovské hranice, předmnichovské centralistické státoprávní uspořádání (zemské zřízení) i pluralitní parlamentní politický systém (s určitými modifikacemi). Nakonec ale vznikl v podstatě úplně nový stát. Po „nenápadném odejmutí“ Podkarpatské Rusi a jejím připojení k sovětské Ukrajině neexistovaly ani předmnichovské hranice a neobnovil se ani předmnichovský parlamentarismus. Instituce prezidenta (se zvláštními provizorními pravomocemi) a parlamentu (bez horní komory ovšem) zůstaly zachovány,

politický pluralismus však byl omezen zákazem dvou vlivných předmnichovských stran – celostátní strany agrární a slovenské Hlinkovy slovenské lidové strany (HSLs), a hlavně zavedením nového prvku systému – Národní fronty, která bránila vzniku přirozené opozice.

Bezprostředně po válce tak na Slovensku směly působit jen dvě strany – Demokratická strana (DS) a Komunistická strana Slovenska (KSS). (Před volbami roku 1946 byla založena ještě Strana práce a Strana svobody.) DS vznikla již za války v prostředí protifašistického odboje a mezi její členy patřili především slovenští evangelíci, zpravidla stoupcí „předmnichovského“ Československa s posilněnou slovenskou samosprávou. Byli si vědomi toho, že většinu slovenského obyvatelstva tvoří katolíci (+ katolík nerovná se vždy bezvýhradný přívrženec HSLs), v jejichž rukách spočívá potenciálně veliká politická síla. (Totéž si ale samozřejmě uvědomovali i komunisté.) Proto se DS od počátku snažila se zástupci katolíků navázat kontakt a dohodnout se na spolupráci.

Slovenští katoličtí politici, nezkompromitovaní funkcemi v Hlinkově straně, se však o založení vlastní strany, která by po zákazu HSLs mohla reprezentovat většinové katolické obyvatelstvo Slovenska, nejdříve pokoušeli sami. V těchto snahách je podporovala KSS, která doufala, že tím docílí významného odčerpání hlasů DS, a svým podílem na organizaci nové strany si komunisté zároveň chtěli zajistit vliv na její budoucí činnost a rozhodování.. (Také proto se KSS a DS opakovaně utkávaly na půdě Národní fronty, která jediná mohla vznik nové strany povolit.) Různorodý proud iniciátorů nové slovenské strany (katoličtí členové DS, skupina okolo Vavra Šrobára zaměřená spíše centralisticky, katolíci konzervativní i mladí zastánci moderní křesťanské strany západoevropského stříhu) sice dokázal formulovat společný program a podal přihlášku do Národní fronty, zároveň ale pokračovala jednání s DS. Slovenská národní fronta ve svém stanovisku novým politickým stranám na Slovensku 13.března činnost Křesťansko-republikánské strany v zásadě povolila, její přijetí ale podmínila změnou názvu a podepsáním proklamace Národní fronty o podpoře Košického vládního programu.

O splnění těchto podmínek se ve straně dále vedla diskuse, ale než došlo k definitivnímu rozhodnutí, DS nepolevovala ve svém úsilí, neustále dávala najevo ochotu k jednání a kompromisům a nakonec 30.března 1946 se jí podařilo s katolíky uzavřít dohodu o společném postupu v nadcházejících volbách. Tato tzv. Dubnová (Aprílová) dohoda (výkonným výborem DS přijata 5.dubna) zaručovala katolíkům ve všech stranických orgánech zastoupení v poměru

7:3 a místa na kandidátní listině v poměru 2:1. Katoličtí zástupci na oplátku slíbili získat ve volební kampani voliče pro DS. (Nová katolická strana byla přijata do Národní fronty 1. dubna 1946 pod názvem Strana svobody, většího významu však nedosáhla, protože většina jejích někdejších členů své přihlášky stáhla a na základě Dubnové dohody se připojila k DS).

KSS se všemožně snažila Dubnovou dohodu napadnout a její význam zlehčit, objevily se dohady, že ujednání obsahuje i tajné klauzule, které měly zaručovat, že případ Jozefa Tisa bude projednáván se shovívavostí, že retribuční soudy budou po volbách postupně zrušeny, jejich rozsudky revidovány atp. Nic z toho však nebyla pravda a Dubnová dohoda se stala úspěchem DS a demokratických (antikomunistických) sil na Slovensku a základem volebního vítězství DS v květnových parlamentních volbách. V nich Demokratická strana získala 62% hlasů slovenských voličů, Komunistická strana Slovenska 30% hlasů, Strana slobody necelá 4% hlasů a Strana práce asi 3%. V české části republiky však nejvíc hlasů obdrželi komunisté (Komunistická strana Československa - 40%) a celkově se tak stali nejvlivnější politickou silou ve státě. Pověření sestavit vládu proto od prezidenta Beneše dostal komunist Klement Gottwald. Nepoměrně k tomu nejvyšší politické funkce na Slovensku obsadili nekomunisté - do čela Slovenské národní rady (SNR) se postavil předseda DS Jozef Lettrich, křeslo předsedy Sboru pověřenců obsadil slovenský komunist Gustáv Husák, většinu Sboru ale tvořili demokraté.

Vítězství DS a vlastní neuspokojivé výsledky ve volbách roku 1946 na Slovensku přiměly KSS k tomu, že i ona v otázce státního uspořádání začala zastávat centralistickou koncepci. Spoléhalo při tom na podporu volebním výsledkem posílené KSČ, díky níž se jí nakonec na Slovensku podařilo získat pozice, kterých v demokratických volbách nebyla schopna dosáhnout. Společnou snahou obě komunistické strany 26. června 1946 na půdě Národní fronty Čechů a Slováků prosadily přijetí tzv. Třetí pražské dohody, která znamenala zásadní změnu pravomocí SNR a Sboru pověřenců a v důsledku je proměnila v jen málo funkční přívěsky centrální vlády, které se zároveň vzhledem k současné neexistenci podobných orgánů v českých zemích jeví jako nanejvýš zbytečné. (SNR nadále směla vykonávat svou zákonodárnou funkci pouze v mezích celostátních zákonů, návrhy svých nařízení musela předkládat ke schválení ústřední vládě atd. Také sbor pověřenců se stal přímo odpovědným pražské vládě – pověřence sice stále jmenovalo předsednictvo SNR, ale slib pověřenci skládali do rukou předsedovi vlády a každý z nich byl odpovědný příslušnému vládnímu ministrovi.) Centralismus v poválečném Československu tím výrazně posílil na úkor legitimní slovenské politické reprezentace. DS se

sice snažila v rámci svých možností (přestože vyhrála volby, neustále se musela obávat nejen o svou pozici a vliv, ale o svou existenci vůbec) rozsah pravomocí slovenských orgánů bránit, ve svých pokusech ale podléhala tlaku jednak českých demokratických stran, které vesměs považovaly centralismus za záruku stability země, a za druhé tlaku komunistů, kteří se příklonem k centralismu snažili co nejrychleji dosáhnout svého cíle - ovládnout moc v celém státě. Využitím výsledků voleb v Čechách mohli proměnit slovenské politické orgány v nevýznamné a plně závislé na Praze a zvrátit tak poměr sil na Slovensku.

Na jaře 1947 začala rozsáhlá ofenzíva s cílem oslabit a způsobit rozkol v DS. K tomuto účelu komunisté využili např. i proces s Jozefem Tisem. Všeobecně se totiž předpokládalo, že DS v Dubnové dohodě katolíkům slíbila, že se zasadí o korektní průběh procesu a hlavně o to, aby Tiso nebyl popraven. Z toho důvodu komunisté dělali vše pro to, aby Tiso brzy odsouzen a popraven byl (a v tomto bodě měli podporu českých centralistických stran i prezidenta Beneše). 15.3. vynesl Národní soud nad Tisem rozsudek smrti, který byl vzápětí (18.3.) vykonán. To vzbudilo v katolickém křídle DS odpor a nespokojenost a skutečně došlo k určitému oslabení strany, ale rozpad či rozštěpení zatím nehrozilo. Proto se komunisté rozhodli tlak dále stupňovat a s využitím rozhodujících pozic ve státní bezpečnosti připravovali další útoky a provokace namířené proti DS. Nejvýznamnější z těchto akcí zřejmě bylo zveřejnění zprávy o odhalení údajného protistátního spiknutí na Slovensku, vydané Pověřenectvem vnitra (pod vedením nestraníka Mikuláše Ferjenčíka) v září 1947. Při „odhalování“ tohoto spiknutí se komunisté opírali mj. o zahraniční aktivity Ferdinanda Ďurčanského a některých domácích skupin, údajně spojených s DS, a z protistátní činnosti (včetně přípravy atentátu na Beneše) obvinili i několik lidí z širšího vedení DS. Krom nových a nových „odhalení“ využívali také tlaku bývalých odbojářských a odborových organizací, které masovými demonstracemi požadovaly odstoupení Sboru pověřenců a ustavení nového - „očistěného“.

Jejich výzvy vyslyšel předseda Sboru pověřenců Gustav Husák a 30. října 1947 společně se čtyřmi pověřenci za KSS a nestraníkem Mikulášem Ferjenčíkem podal demisi. Jelikož předtím v jiné souvislosti podali demisi i dva pověřenci z DS, Husák označil Sbor za neschopný plnit svou funkci, a proto odstupující jako celek. Hned 31. října Slovenská národní fronta (bez přítomnosti DS) pověřila Husáka jednáním o sestavení nového Sboru pověřenců. DS proti tomuto postupu pochopitelně protestovala, prohlásila, že její pověřenci ze Sboru neodstupují a rozhodnutí Slovenské národní fronty tím pádem považuje za neplatné. Ve slovenské politice se

tak projevila otevřená krize, kterou se nedařilo vyřešit ani Slovenské národní frontě, ani Klementu Gottwaldovi, „pověřenému k jednání“ od pražské vlády (mj. proto, že komunisty prosazované návrhy neměly žádnou oporu v ústavě). Zároveň sílil tlak komunistů vedený prostřednictvím politicky aktivizované veřejnosti. Probíhaly manifestace v závodech, uskutečnil se sjezd rolníků v Bratislavě, objevila se hrozba generální stávkou – to vše na podporu komunistických požadavků.

17. - 18. listopadu 1947 probíhalo zasedání celostátní Národní fronty a na něm DS dlouhodobému nátlaku podlehla. Vzdala se tří míst ve Sboru pověřenců a vyměnila dva své kritizované pověřence (Kornela Filla a Martina Kvetka), v novém Sboru jí tak zůstalo šest zástupců. KSS získala čtyři místa a funkci předsedy, dvě menší strany měly po jednom pověřenci a dvě křesla (vnitro, spravedlnost) obsadili nestraníci. Komunisté dosáhli svého a zároveň si vyzkoušeli a prověřili prostředky vedoucí k postupnému získání rozhodující moci. Pomocí až brutálního politického tlaku se jim podařilo připravit DS, která přesvědčivě vyhrála nedávné volby, o většinu ve Sboru pověřenců. Slovenské události podzimu 1947 se tak v podstatě staly generální zkouškou na celostátní převrat, který komunisté provedli pomocí podobných metod politického nátlaku v únoru 1948.

Role slovenských politiků ve dnech komunistického ujetí moci byla následující: 20. února členové ústřední vlády za DS podali spolu ministři národních socialistů a strany lidové demisi, kterou po dalších pěti dnech komunistického nátlaku (mj. vznik a ozbrojení lidových milic, na Slovensku ozbrojení bývalí partyzáni) prezident Beneš přijal a jmenoval Gottwaldem navrženou novou vládu. Současně s děním v Praze nabraly události spád i na Slovensku. 21. února slovenští komunisté vyslovili požadavek, aby členové DS odešli ze Sboru pověřenců, když totéž předtím učinili její ministři v celostátní vládě. Následně Gustáv Husák provedl tzv. „rekonstrukci“ Sboru pověřenců – představitele DS vyloučil a správou jejich resortů pověřil jiné. Pověřenci za DS proti tomu samozřejmě protestovali a svých postů se odmítli vzdát, o jejich osudu se rozhodovalo a nakonec rozhodlo v Praze, protože Sbor pověřenců už byl úplně podřízený a závislý na ústřední vládě. 26. února (den po jmenování nové československé vlády) předseda Slovenské národní rady (a předseda DS) Jozef Lettrich podal demisi a bezprostředně na to emigroval. DS se úplně zhroutila (také v ní byl ustaven akční výbor), dostala nové jméno (Strana slovenské obrody) a dvě místa ve čtrnáctičlenném Sboru pověřenců.

Emigrace 1945 - 1948

Jozef Tiso a spolu s ním vláda, vyšší úředníci, velitelé ozbrojených složek aj. na jaře 1945 před hrozbou blížící se Rudé armády opustili Slovensko. Za své útočiště si vybrali americkou okupační zónu (rakouský Kremsmünster), protože zde spoléhali na pomoc krajanů – relativně vlivných amerických Slováků. Po skončení války zůstali v cizině také někteří diplomaté v neutrálních zemích (např. Karol Sidor ve Vatikánu nebo Jozef Kirschbaum ve Švýcarsku).

Tiso a vláda, která ho následovala, byli přese všechno přesvědčeni, že i v emigraci budou nadále pokračovat ve své činnosti a chránit ideu slovenské státní samostatnosti a to nejen před „českým imperialismem“. Podle jejich názoru Slovenský stát nadále existoval, pokud nadále existovaly a fungovaly státní orgány (prezident, vláda a další), disponující právní mocí danou zákony Slovenské republiky. 8. 5. se tato „legitimní“ slovenská politická reprezentace dala pod ochranu amerických okupačních úřadů, ale navzdory jejímu očekávání Američané Tisa a představitele bývalé vlády zatklí a předali zpět do Československa.

Kromě těchto nejvyšších činitelů po válce odešlo především do Rakouska a Německa dalších několik tisíc méně významných souputníků režimu Slovenského státu. Jejich sociální situace zde ale byla kritická, stávali se plně závislími na humanitární pomoci, a proto se někteří z nich brzy rozhodli pro přesun do dalších zemí. Útočiště pak hledali např. v Itálii, už před rokem 1948 se někteří vypravili do Argentiny a začátkem 50. let mnozí z nich zamířili do Spojených států amerických, Kanady a Austrálie.

Italský Řím (uprchlický tábor IRO, Mezinárodní organizace pro uprchlíky, v Bagnoli) se sice stal centrem slovenského exilu, ale žádná rozsáhlá politická činnost se tu nerozvíjela. Karol Sidor, zdejší autorita, jakkoli se činil v oblasti jisté morální a sociální pomoci uprchlíkům, pokud jde o politiku, zůstával spíše v pasivitě. Před začátkem jakékoli politické práce chtěl mít nejprve zajištěné vhodné výchozí podmínky, přičemž velmi spoléhal na počáteční pomoc a podporu amerických Slováků. Na rozdíl od Sidora bývalý diplomat ve Švýcarsku Jozef Kirschbaum působil velmi činnorodě – ještě před zatčením bývalé slovenské vlády se ji pokoušel v exilu kontaktovat, jednal se Sidorem i s radikálně separatisticky orientovaným Ferdinandem Ďurčanským, který za ním v létě 1945 přijel do Švýcarska na falešný pas a společně dospěli k dohodě, že vedoucí postavou slovenského exilu by se měl stát Sidor, a to obzvláště pro jeho velmi dobré vztahy s americkými Slováky. Důležitou roli měl převzít i Peter Prídavok, který už

začátkem roku 1944 v Londýně založil „svou“ Slovenskou národní radu (SNR), protože domácí poválečnou SNR nepokládal za reprezentantku slovenského národa a Košický vládní program za vyjádření jeho vůle. Byl zastáncem myšlenky vzniku unie středoevropských Slovanů v čele s Poláky. (V roce 1945 se Prídavok stal předsedou Central European Federal Club.)

Mezitím doma na Slovensku panovala neutěšená hospodářská situace, pozice DS na politické scéně se komplikovala, docházelo k útokům na katolíky a svou činnost zahájily, často zaujaté, retribuční soudy. Hlavní událostí z pohledu tehdejších slovenských emigrantů ovšem bylo odsouzení a bezprostředně následující poprava Jozefa Tisa, která v exilu vyvolala touhu po odplatě. Někteří slovenští uprchlíci pak i přes obrovské riziko byli ochotni ke konspiraci proti československé republice, a to ve velké míře i proto, že tento nový domácí „protiprávní a protinárodní“ režim se podle jejich mínění nemohl dlouho udržet. Výsledky konspirační činnosti však byly nulové a v důsledku posloužily pouze domácí komunistické propagandě.

Hlavní roli v přípravě protičeskoslovenských spiknutí (ať skutečných nebo propagandou vybájených) hrál Ferdinand Ďurčanský. Tento významný ľudácký politik, který se vedle Tisa zřejmě nejvíce zasloužil o vznik samostatného Slovenského státu, se po svém útěku na konci války musel skrývat, přesto však dokázal být politicky velmi aktivní. Koncem roku 1945 v Římě založil Slovenský akční výbor (SAV), jehož činnost v roce 1947, kdy byl v Československu v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti, přenesl do Argentiny. Podobně jako Tiso vycházel z předpokladu, že Slovenský stát nezanikl. Rudá armáda podle něho sice obsadila slovenské území, ale stalo se tak v rozporu s mezinárodním právem a proti vůli národa a podle ústavy by v této situaci mělo dočasné vedení vládních věcí připadnout SAV, jenž sdružuje všechny čínorodé slovenské síly vedoucí domácí a zahraniční odboj. Vlastní činnost výboru spočívala především v sestavování memorand zasílaných světovým politikům a nejrůznějším mezinárodním organizacím a také v provozování rozhlasové stanice Hlas Slovenské republiky, která původně vysílala nedaleko od Říma a kterou vedl Rudolf Dilong. Ďurčanský osobně se soustředil hlavně na vyvolání povstání na Slovensku. V roce 1946 vydal *Všeobecné směrnice pro domácí činnost*, které později (1950) ještě zpřesnil. (Ve svém plánu počítal i s nasazením Slováků žijících v Čechách. Mohli by zde vyvolat určitou dezorientaci nebo např. osvobodit slovenské vězně z českých pracovních táborů:)

Vedle teze, že Slovenský stát nikdy nepřestal existovat (pouze je okupován Rudou

armádou a Čechy, kvůli nimž je legitimní slovenská vládní a mocenská reprezentace nucena dočasně působit v emigraci) a víry v brzkou restauraci Slovenské republiky na jejím území (s pomocí domácího odporu, během možné třetí světové války) mezi slovenskými politickými emigranty panoval i názor, že slovenští politici, kteří tou dobou působili v Československu, podlehlí pražskému diktátu, zaprodali se a napomohli prosazení komunismu na Slovensku, kam komunismus ze zásady nepatří. K přímé konfrontaci luďácké emigrace se slovenskými "československými" politiky poválečného období mohlo dojít dříve, než obě skupiny předpokládaly - hned v únoru 1948, kdy po komunistickém puči slovenští demokratičtí politikové v zájmu své bezpečnosti nebo z donucení opouštěli vlast a odcházeli do emigrace.

Emigrace po 1948

Československo po Únoru; Emigranti, jejich počet a nová útočiště

Po únorovém převratu se zastánci protikomunistických postojů v Československu sice obávali možných represí ze strany komunistů, možnost (nutnost) emigrace však někteří z nich, alespoň zpočátku, nebrali do úvahy. Jenže bezprostředně po převratu se objevila první trestní oznámení na představitele nekomunistických sil, začala sledování, zatýkání a někdejšími demokratickým politikům nezbylo nic než toto krajní řešení – byli nuceni opustit domov a před pronásledováním se uchýlit do zahraničí.

Ale ani komunističtí funkcionáři neměli hned po „Únoru“ jasno v tom, jakým způsobem by mělo být naloženo s bývalými prominenty. Jedna skupina (včetně Gottwalda) chtěla nechat tzv. buržoazní politiky odejít do zahraničí a tak se jich vlastně jednoduše zbavit, druhá, později převládnuvší, skupina zahrnující vedení Státní bezpečnosti (StB) požadovala bývalé nekomunistické politiky uvěznit. V červenci 1948 s kritikou nedostatečných opatření v tomto směru vystoupil bývalý sovětský velvyslanec v Československu, v letech 1947-1965 náměstek sovětského ministra zahraničí Valerian A. Zorin, který v podstatě dohlížel a kontroloval průběh únorového převratu. Následovalo zpřísnění poměrů a k úplnému uzavření západních hranic došlo 1. dubna 1950 nařízením MV o pohraničním pásmu. Z těchto důvodů nejvíce politických a veřejných činitelů opustilo Československo do srpna 1948, v následujících měsících už bylo překročení hranic velmi „dobrodružné“ a nebezpečné.

Do emigrace se vydali příslušníci nekomunistických stran Národní fronty (mezi nimi samozřejmě politici slovenské Demokratické strany, Strany práce, Strany svobody) a jejich příznivci, a vedle nich i další významné osobnosti veřejného života, jako novináři, spisovatelé, včetně mnoha kněžích pronásledovaných už v období 1945 až 1948 (pronásledování církví v tomto období nepřetržitě rostlo, řeholní řády byly rušeny). Většina z těchto exulantů věřila v relativně brzký návrat domů, k čemuž odkazoval příklad úspěšného prvního a druhého zahraničního odboje. Zřejmě jen málokdo z nich tehdy tušil, že historie se „do třetice všeho dobrého“ opakovat nebude a řada se jich do Československa už víckrát nepodívá.

O počtu emigrantů po roce 1948 existují různé údaje, které se často dost rozcházejí. Nejspolehlivějším se zdá odhad ministerstva vnitra, podle kterého mezi roky 1948 a 1967 odešlo z Československa 255 000 lidí, z toho nejvíce v letech 1948 až 1951 (23 354). V dalších letech

pak kvůli zpřísnujícím se opatřením (například zesílená ostraha státních hranic, omezení veškerých zahraničních cest) počet uprchlíků neustále klesal V letech 1952 až 1963 opustilo zemi „jen“ 3 032 osob).⁷ Kolik, z tohoto přibližného počtu československých uprchlíků, bylo Slováků, se lze jen dohadovat.

Tito emigranti směřovali především do západních (hlavně amerických) zón Německa, kde většinou nejdříve „uvízli“ v síti táborů IRO. Cesty byly různé: nejkratší ale stále komplikovanější přímý přechod státních hranic s americkou okupační zónou, překročení hranice československo-rakouské nebo relativně snadné překonání méně střežené hranice s Polskem a následná dlouhá cesta „nepřátelským“ územím. Pro tzv. „high political people“ z uprchlických táborů vyhradili Američané ve Frankfurtu tzv. Alasca House, kde soustředili bývalé československé politiky, u nichž mohli předpokládat, že v exilu budou pokračovat v politické činnosti.

Slovenští emigranti se neřídka obraceli na katolickou církev, která pro uprchlíky v Evropě i zámoří (v Belgii, Francii, Německu, Velké Británii, Argentině, Austrálii, Brazílii, Kanadě) organizovala sociálně-duchovní slovenské misie. Mezi těmito zařízeními zvláštní význam zaujímal Slovenský ústav Cyrila a Metoděje, založený v Římě.

„Stará“ (secesionistická) emigrace po 1948

Události roku 1948 změnilы vyhlídky a orientaci dosavadní (*staré*) slovenské politické emigrace. Definitivně jí zmizela naděje na brzký návrat, postupně ztrácela kontakty i přehled o skutečné situaci v Československu (pokusy o konspiraci tak pomalu doznávaly a její radikalismus se vůbec postupně mírnil) a po maďarské revoluci roku 1956 rezignovala i na snahy posílat domů jakékoli návody a rady. Hlavně jí ale přibyl nový soupeř, kterým se stali noví slovenští, většinou unitaristicky (= „pročeskoslovensky“) zaměřeni emigranti, čili politicky činní Slováci, odhodlaní spolupracovat s Čechy v zahraničí na společném cíli - obnovení demokratického Československa. Z existence nové slovenské politické emigrace vyplývala nová specifika, se kterými se musela ta dosavadní vyrovnávat. Předně svůj boj o "národní svobodu" teď musela nově vést na dvou frontách - na frontě ideologické proti komunismu a na frontě národně politické proti tzv. čechoslovakismu. Jeho zastánci podle Jozefa Staška mj. představovali slovenské individualizační snahy (tzn. snahy tzv. „staré“ emigrace) na mezinárodním poli jako odporující ideji evropské integrace. Za další vážný problém, který je třeba bezodkladně a soustavně řešit, považoval

padesátiletou snahu oficiální české politické reprezentace představit Slováky na Západě jako větev či menšinu českého národa, nestátotvorný element, kulturně a hmotně zaostalé "horaly" a Slovensko jako území, na které české země doplácují.

Změnu své pozice po únoru 1948 si uvědomovala i zřejmě nejvýraznější osoba slovenské poválečné emigrace, Ferdinand Ďurčanský. Ze svých velkých cílů nadále nehodlal slevovat, ale svůj postup poněkud přizpůsobil nově vzniklé situaci. Přejmenoval Slovenský akční výbor na Slovenský osvobozovací výbor (SOV), přičemž tuto změnu názvu zdůvodňoval následovně: činnost SAV se na Slovensku setkala s takovým ohlasem, že komunisté zneužili lidem již známý název „akční“ na označení svých činností a výborů. O přejmenování SAV na SOV následně Ďurčanský informoval československé ministerstvo zahraničí, orgány OSN a další mezinárodní organizace, které zároveň ubezpečil, že SOV bude pokračovat v boji proti nepřítelům demokracie, mezinárodnímu komunismu a protivníkům slovenské národní svobody.

Významnější však bylo, že únor 1948 přiměl k činnosti i Karla Sidora a jeho politické příznivce, z nichž opět nejaktivněji vystupoval Jozef Kirschbaum. Jako schopný organizátor se podílel na začátku slovenského exulantského hnutí, stojícího v opozici k působení Ferdinanda Ďurčanského. Reorganizováním Prídavkovy SNR vznikla Slovenská národní rada v zahraničí (SNRvZ). Za sídlo nové organizace Kirschbaum navrhoval Paříž (*ačkoli ji považoval za „baštu“ české politiky a diplomacie, kde „se to hemží“ českými emigranty v čele s Ripkou*), protože předpokládal, že právě zde by se mohlo podařit navázat cenné kontakty a dosáhnout mezinárodní publicity. Přestože už v květnu 1948 francouzská vláda slíbila SNRvZ přijetí její delegace a podporu slovenské politické činnosti, Paříž se jejím centrem nestala. Sidor totiž trval na bezpodmínečném přesunu z Evropy na americký kontinent a sídlo SNRvZ nakonec vzniklo v kanadském Montrealu. Myšlenkově SNRvZ vycházela z umírněnější luďácké platformy. Za cíl si kladla usilovat o obnovení Slovenského státu, ovšem očištěného od fašistických prvků.

V porovnání s Ďurčanského SAV resp. SOV představovala SNRvZ zřetelně kultivovanější a pro většinu potenciálních zahraničních partnerů také přijatelnější politický proud. Sám Ďurčanský na vznik „konkurence“ reagoval např. prohlášeními, že SNRvZ sdružuje pouze asi 20 procent slovenských uprchlíků, a to těch, kteří nemají jasný pohled na boj za uplatnění práva Slováků na sebeurčení, nebo ty, kteří podleli současnému odmítání Slovenského státu v některých politických kruzích na Západě. Jejich skutečným cílem tak není dosažení

samostatnosti Slovenska, ale zabezpečení jeho státoprávního postavení v rámci nějakého federativního útvaru. Ďurčanský dále vyčítal, že vznik samostatného Slovenského státu pro ně není naplněním dlouholetého úsilí Slováků o nezávislost (jak pociťoval on), ale jen východiskem z nouze roku 1939, které mělo sousedním zemím překazit, aby si mezi sebe rozdělily slovenské území. Za základní nedostatek SNRvZ pak Ďurčanský považoval její oportunistus, o kterém měl svědčit i samotný název nového seskupení. Pod jménem Slovenská národní rada prý v minulosti vždy působily orgány, které škodily Slovensku. A další výtku si SNRvZ vysloužila tím, že mezi svými členy měla i politiky, kteří před odchodem do ciziny v roce 1948 zastávali významné funkce v domácí politice, čili (dle Ďurčanského) sloužili komunismu a významnější posty v československých exilových organizacích nezískali jen kvůli neochotě Čechů atd.

Velká část Ďurčanského kritiky při tom směřovala přímo na vedení SNRvZ a na Karla Sidora osobně. SNRvZ pod jeho vedením je prý sice programově pro demokratickou slovenskou republiku, ale v praktické rovině není ochotna respektovat zásady demokracie při jednání o vzniku jednotné slovenské zahraniční reprezentace. Sidor prý proklamuje toto úsilí o samostatnou slovenskou republiku, ale jak kolísal v letech 1938 – 1939, kolísá v současnosti. Při rozhovorech se zahraničními partnery prý dává tušit, že by se spokojil i s jiným řešením, z čehož vyplývá, že tak jak byl Sidor proti Slovenské republice za jejího trvání a v letech 1945 – 1948, může být proti ní zase.

Zřejmě tedy šlo o minulé spory a možné osobní antipatie mezi Ďurčanským a Sidorem a svou roli samozřejmě hrál i faktor současné konkurence ve snaze postavit se (formálně či neformálně) do čela slovenské exilové politiky. Ďurčanský usiloval o vedoucí pozici s odkazem na to, že SAV resp. SOV existuje déle než SNRvZ a tedy má větší mezinárodní zkušenosti a slovenskou emigraci už v podstatě vede. S tím Sidor přirozeně nesouhlasil.

Tento rozpor mezi Ďurčanským a Sidorem, vrcholící v posledních letech Sidorova života (zemřel 20. října 1953 v Montrealu), se stal velkým tématem i problémem slovenské secesionistické emigrace a do jisté míry personifikoval i její vnitřní poměry - rozdělení na dva tábory, kde k Ďurčanskému se hlásili radikálové a militantní aktivisté, na druhé straně SNRvZ reprezentovaná Sidorem přitahovala více intelektuálně zaměřené členy exilu a umírněnější politiky. Mnozí slovenští emigranti sice nabádali k ukončení rozepří a tříštění sil, urovnání sporů a uzavření smíru mezi oběma tábory, jejich snahy však byly marné. Naprázdno vyšly i pokusy

(především amerických Slováků) svolat všechny zainteresované strany a zprostředkovat jednání o sjednocení slovenské emigrace. Rozpory přizívané polemikami v tisku se spíše ještě prohlubovaly.

Spory se částečně vyřešily až v květnu 1960, dlouho po Sidorově smrti, kdy se slovenský exil dokázal sjednotit, a ve dnech 28.-29. května založil v New Yorku novou organizaci - Slovenskou osvobozovací radu (SOR). Ferdinand Ďurčanský se nakonec stal předsedou jejího výkonného výboru, předsedou valného shromáždění byl ustanoven Jozef Kirschbaum.

Právě zhruba na začátku 60. let jistá (umírněnější) část slovenské secesionistické emigrace začala vnímat změny mezinárodně-politické situace i poměrů doma a přistoupila k jisté „sebekritice“. Např. Fraňo Tiso připouštěl, že hned po válce slovenští emigranti „...v nadšení silného zážitku Slovenského státu...“ nedostatečně refletovali realitu a nedbali na často nepřátelský postoj okolí a dané situaci nedokázali přizpůsobit svůj postup a metody práce. Připomínalo se, že idea samostatného slovenského státu spočívá nad historicko-politickými strukturami. Stát neznamená režim a protože režim let 1939 – 1945 nebyl ideální (nemohl být jiný), do budoucna jej nelze přenést a použít jako vzor pro nový slovenský stát. Proklamovaným oddělením slovenské státnosti od Slovenského státu si ale slovenská emigrace fakticky příliš nepomohla. Nadále neexistovala v podstatě žádná mezinárodní podpora vzniku samostatného slovenského státu, zájem na rozbití Československa se ve světovém měřítku nepodařilo podnítit.

Politická činnost „nové“ slovenské emigrace

Po likvidaci demokratických (nekomunistických) sil na Slovensku odešli do emigrace politikové různých politických kultur, různých konfesionálně-politických i generačních postojů (od prvorepublikových Čechoslováků, přes regionalisty, zastánce autonomie, odbojáře a účastníky Slovenského národního povstání, po nejmladší generaci, která do politického života vstoupila mezi roky 1945 a 1948.) Ďurčanský si je pro sebe a pro zjednodušení rozdělil na „centralisty“ (př. bývalý československý delegát u OSN Ján Papánek), „federalisty“, kteří se hlásí k programu Česko-Slovenska na způsob Košického programu, ve kterém by Slovákům měla být zaručena autonomie (př. Jozef Lettrich, Martin Kvetko, Samuel Belluš, Fedor Hodža, Rudolf Frašťacký) a zastánce názoru, že při novém uspořádání střední Evropy by Slováci měli mít ve volbách konaných v Česko-Slovensku možnost rozhodnout o svém osudu (př. Štefan Osuský, Ján

Pauliny-Tóth).

Mezi stávajícími exulantskými skupinami začal o tyto „duše“ boj. SNRvZ tvrdila, že množství Slováků z emigrační vlny 1948 se původně chtělo připojit k ní - jednali s Jozefem Kirschbaumem v Ženevě, s Peterem Prídavkem v Londýně i Karlem Sidorem v Římě, nakonec však většinou převážily argumenty českých emigrantů z okolí Huberta Ripky a Petra Zenkla, kteří slovenským uprchlíkům nabízeli lepší podmínky a dokázali je přesvědčit, že v emigraci budou lépe existenčně zajištěni, když se spojí s Čechy. V Londýně při SNRvZ nakonec z vrcholných politiků zůstali pouze bývalí poslanci za DS Emanuel Böhm a Štefan Blaško.

Možné a pravděpodobné se ovšem jeví, že slovenští emigranti-unitaristé z DS, Strany práce a Strany svobody spolupracovali s českými kolegy nejen ze zjištěných důvodů, ale aby alespoň částečně napravili, v čem (české i slovenské nekomunistické strany) před Únorem selhali, a společně se pokusili obnovit demokratický česko-slovenský stát. Zástupcům obou národů v emigraci bylo jasné, že již nelze stavět na ideologii čechoslovakismu, Slováci cítili nutnost prosazování myšlenky federalizace a decentralizace, žádná nová komplexní a propracovaná koncepce, která by čechoslovakistickou nahradila, však nevznikla. Bylo ta také tím, že slovenští a čeští politikové se v emigraci do velké míry zaměřovali právě na události nedávno minulé, snažili se analyzovat příčiny porážky, kterou jim komunisté v únoru 1948 uštědřili, a kdo za ni má nést odpovědnost a konkrétní otázky přítomnosti a budoucí práce česko-slovenského exilového hnutí spíše zanedbávali.

Rada svobodného Československa

Ke sdružování slovenských unitaristů a navazování česko-slovenské spolupráce v zahraničí docházelo vlastně hned potom, co se uprchlíkům obou národů po přechodu hranic podařilo zorientovat a vzájemně se kontaktovat. Seskupení českých politických emigrantů kolem Pavla Tigrida, který začal organizovat podporu utečencům vlastně hned druhý den po komunistickém puči, se Slováků počítalo, i když zpočátku mu chyběly základní informace. Sice bylo známo, že několika čelným slovenským politikům, včetně předsedy DS Jozefa Lettricha, se podařilo dostat do americké zóny Rakouska, ale o jejich dalších osudech ani jestli vůbec budou o spolupráci stát, se nevědělo. Nicméně už 10. dubna se v Londýně Lettrich setkal s představiteli národních socialistů, lidovců a sociálních demokratů, a společně se shodli na tom, že jejich

situace pro rozvinutí exilové politické činnosti není zrovna ideální, protože země na Západě, které se samy pomalu vzpamatovávaly z válečných ztrát, odmítaly akceptovat naděje exulantů na další válku, v jejímž průběhu by se podařilo zvrátit poměry doma. Politickou akci v tomto směru by oficiální reprezentace těchto zemí nyní přinejmenším neuvítaly, natož aby ji podporovaly, a proto bylo dohodnuto, že československá činnost v zahraničí se prozatím omezí na „pomocnou akci charitativního rázu“ a v budoucnu bude vytvořen československý exilový orgán, který by se v první řadě měl zabývat hmotným zabezpečením československých uprchlíků. Na této půdě později, po nezanedbatelných těžkostech, vyrostla Rada svobodného Československa (RSČ; Council for Free Czechoslovakia).

Mezi nejaktivněji jednající po únoru 48 patřili někteří diplomaté, kteří po komunistickém puči rezignovali na své funkce a přešli do exilu. Celkem v zahraničí zůstalo dvanáct velvyslanců a vyslanců, dvanáct generálních konzulů a konzulů a asi sto dalších diplomatů. Ze Slováků se v „československé věci“ čile angažovali v zámoří působící Ján Papánek, vyslanec a delegát Československa u Spojených národů, Juraj Slávik, velvyslanec ve Spojených státech, a též předmnichovský vyslanec v Paříži Štefan Osuský. V červnu 1948 se mezi jinými tito zkušení diplomaté spolu s politiky Jozefem Lettrichem a Fedorem Hodžou podíleli na sestavení memoranda pro americký State Department, a měli velkou zásluhu na tom, že americká administrativa přes určitou opatrnost, danou okolnostmi prvních let studené války, nic zásadního proti ustavení a činnosti československé exilové organizace nenamítala (upozornila jen na to, že nové uskupení zejména nesmí mít charakter exilové vlády).⁹

Memorandum na americkém i evropském kontinentu (Londýn, Paříž) bezprostředně následovala další náročná jednání, která se zabývala formulací základních cílů a úkolů jednotné československé organizace v exilu, její budoucí strukturou a jejím personálním obsazením. Funkci místopředsedy přípravného výboru zastával Lettrich. Při těchto debatách postupně nabývaly vrchu zájmy jednotlivých politických stran, což se projevilo mimo jiné dohodou, přijatou při rozhovorech v Londýně v září 1948, podle níž organizační základnu měly tvořit právě strany („které hájily demokratické principy v Československu“, čili DS, strana lidová, národně socialistická, sociální demokracie, slovenská Strana svobody + strana republikánská - agrárníci) doplněné o význačné osobnosti veřejného, zejména politického, života. Návrhy názvu organizace se ustálily na Radě svobodného Československa. „Geografický rozptyl“ aktérů zmíněných rokování a další rozmanité důvody, včetně těch stranických, jednání o stanovách a přípravu

vzniku společného orgánu československé emigrace protahovaly, poslední přípravná a zároveň ustavující schůze se mohla konat až v únoru 1949.

Na této schůzi, která začala 11. února 1949 ve Washingtonu, Lettrich upozornil mezi jinými spornými tématy na body stanov týkající se rovnoprávného postavení Slováků a Čechů. Diskutovány byly ale i otázky politických stran: které budou uznány, jakým způsobem by měly být tyto zastoupeny v jednotlivých funkčních složkách rodící se organizace, jaké orgány by vůbec měly vzniknout a jakými kompetencemi by měly být vybaveny. Přes apel předsedy přípravného výboru Petra Zenkla na vzájemnou solidaritu a nutnost podřídit stranické zájmy zájmům československým, politické strany (prim hrály strany bývalé Národní fronty) v plénu i v komisích vedly vyhrocená mnohahodinová jednání, která ale v důsledku nic neřešila.

Neshody stále podněcovala především otázka česko-slovenské parity v Radě i to, zda její jádro má tvořit šest či osm stran (sporná byla účast národních demokratů a živnostníků), nedořešen zůstával způsob rozhodování (DS, lidovci a agráři byli pro jednomyslnost, národní socialisté se obávaly, že tím by docházelo k ochromení organizace), i otázka parity či proporcionality zastoupení politických stran v orgánech Rady. Jozef Lettrich za DS v těchto debatách vystupoval často velmi nekompromisně, proti většině neústupně trval na samostatnosti národních zastoupení, zakotvení absolutní parity obou národů do stanov a všem navzdory se snažil prosadit princip střídání předsedů Rady. Popuzoval tím nejen strany české, ale kritiku si vysloužil i od Strany svobody.

Washingtonská jednání se neúměrně protahovala, počítala se už ne na hodiny ale na dny a původních cílů (hlavně vypracování a schválení stanov) se stále nedařilo dosáhnout. Na schůzi se sice často hovořilo o zodpovědnosti vůči lidem doma, ostatním exulantům v uprchlických táborech i vlastnímu svědomí, zdůrazňovala se nutnost vzájemné dohody, o možnosti jejíhož dosažení většina nepochybovala, když ale došlo na věc, příliš ochoty k ústupkům a kompromisu přítomní politikové neprojeví. Hrozilo, že snad ani rok po únorovém puči v Československu jednotná exilová organizace Čechů a Slováků nevznikne, což by dosavadní působení politiků obou národů v emigraci, minimálně v očích zástupců hostitelských zemí, zdiskreditovalo.

Východiskem z této situace se po plných devíti dnech dohadování stal jakýsi falešný kompromis: dohodnuto bylo nejprve vytvořit výbor Rady, což by znamenalo ustavení RSČ jako takové, a až tento výbor pak měla Rada požádat o vypracování stanov. Pokračování složitých a

obtížných jednání, ve kterých nikdo nechtěl ustoupit ze svých pozic, se tak přesunula na pozdější dobu, aby už nic nemohlo bránit slavnostnímu vyhlášení oficiálního ustavení Rady svobodného Československa. Stalo se tak 20. února 1949. Tím byl vyslán signál, západním metropolím, Moskvě i Praze, o odhodlání slovenských a českých emigrantů bojovat společně a zbavit svou vlast komunistické nadvlády. Zároveň byla odstartována další kola jednání a debat, tentokrát především o velikosti, složení a možném doplnění výboru a pléna RSČ.

Vedle RSČ v květnu 1949 vznikla v New Yorku nezisková společnost National Comitee for a Free Europe, Inc. (NCFE; Národní výbor pro svobodnou Evropu). Jednalo se vlastně o počin americké vlády, který měl podporovat nefašistické a nekomunistické exulanty ve Spojených státech a dalších svobodných zemích, pomocí rozhlasového vysílání a dalších prostředků pomáhat těmto exulantům udržovat „ideály osobní a národní svobody“ v Evropě a tím přispět k porážce komunismu. NCFE začala poskytovat Radě finanční prostředky na její činnost a zároveň navázal těsnou spolupráci (obzvláště s některými) jejími členy. („Nadstandardním“ vztahům s NCFE se těšil například Štefan Osuský.) V létě zahájilo vysílání Radio Free Europe, jak se časem ukázalo, jedna z mocných zbraní Američanů v bojích studené války. Ředitelem československého vysílání se stal Ferdinand Peroutka, v čele slovenské redakce působili Martin Kvetko Michal Múdry a Samuel Belluš.

První dohodnuté složení výboru RSČ zahrnovalo členy stran Národní fronty + zástupce republikánské strany. DS stejně jako národní socialisté a sociální demokraté v třicetičlenném výboru obsadili pět míst, zatímco Strana svobody, lidovci a agráři měli po třech. Podíl Slováků na celkovém počtu členů tvořil 40% (za DS Mikuláš Franek, Štefan Kočvara, Martin Kvetko, Jozef Lettrich, Pavel Viboch, za Stranu svobody Pavol Blaho, Jozef Dieška, Tibor Šabo, za sociální demokracii Ján Žák, dále Štefan Osuský, Ján Papánek a Juraj Slávik), čili míň než parita, ale víc než třetina. Do čela paritně obsazeného dvanáctičlenného předsednictva výboru byl zvolen Petr Zenkl, místopředsdou se stal Lettrich, jednatelem Papánek a dalšími slovenskými členy byli Dieška, Franek, Osuský a Slávik.

Zatímco výbor se v krátkosti stal skutečně výkonným orgánem Rady, dohady okolo velikosti a složení pléna RSČ jakoukoli jeho činnost paralyzovaly. Vedla se ideologická debata o oprávněnosti členství bývalých agráriků, živnostníků a národních demokratů, která vyvolávala další diskuse o poměru občanských a socialistických stran a jejich nárocích vzhledem ke stavu

doma v současnosti resp. k výsledkům voleb z roku 1935.

Zřejmě až neúměrná spousta času byla věnována posuzování jednotlivých návrhů od politických stran, zájmových organizací a hnutí, vojenských sdružení atp., i od jednotlivců, které doporučovaly nabídnout členství v RSC spřízněným, „politicky důležitým, významným a zasloužilým“ osobám, které neustále přicházely do exilu (bývalí poslanci, diplomaté a další osobnosti veřejného života).

Ze všech navrhovaných kandidátů nakonec jako jediný prověřováním neprošel Bohdan Chudoba, bývalý poslanec lidové strany, na čemž se nemalou měrou podíleli slovenští představitelé v RSC. Jmenovitě Lettrich mu vytýkal jeho „separatistické projevy namířené nejenom proti československé státní jednotě, nýbrž také proti Demokratické straně a Straně slobody.“ Naopak v případě generála Mikuláše Ferjenčíka, účastníka Slovenského národního povstání a poválečného pověřence vnitra, zadrženého v srpnu 1949 americkou imigrační policií, se Lettrich výrazně angažoval ve Ferjenčíkův prospěch, a to jak ve vztahu k americkým úřadům, tak v otázce členství v RSC. Především díky zásahu Rady a Lettricha osobně bylo po několika týdnech Mikuláši Ferjenčíkovi umožněno vstoupit na území Spojených států. (Incident se zatčením generála Ferjenčíka zřejmě připadá na vrub separatistické Slovenské ligy v Americe, která členy RSC obviňovala z „marxismu a bolševismu“ a snažila se tak celou organizaci kompromitovat před americkou administrativou.).

Zvláštní prověrka vyloženě „slovenské výroby“ proběhla, když Pavol Blaho, významný představitel Strany svobody, vyslovil námitky vůči zástupcům DS Martinu Kvetkovi a Samuelu Bellušovi, kvůli jejich členství v londýnském Svazu novinářů, který též sdružoval přívržence generála Lva Prchaly a SNRvZ. DS kontrovala dotazem, proč Blaho po útěku Jozefa Diešky akceptoval své jmenování pověřencem pošt, ujal se předsednictví Strany svobody a přijal kandidaturu v rámci jednotné kandidátky komunistického akčního výboru do parlamentu. Po této slovní potyčce Hubert „Ripka požádal, aby bylo do zápisu výslovně zaneseno, že on celému případu nerozumí.“ Členství Pavla Blaha v RSC výbor na své schůzi 4. března 1949 schválil pohodlnou většinou.

Tato zdlouhavá prověřování a další komplikovaná jednání o tom, kolik míst v plénu RSC obsadí jednotlivé strany nakonec způsobily, že ačkoli se do roku 1952 plénum ani jednou nesešlo, oproti původnímu zamýšlenému počtu 120 bylo rozšířeno na více než 400 členů, přičemž

zahrnulo jak členy zmíněných tří předválečných stran, tak například zástupce Podkarpatských Rusínů. Slováků bylo nakonec méně než 30 procent, i když slovenská DS obsadila hned po národních socialistech druhý nejvyšší počet míst.

Ze slovenského hlediska však možná větší problém, než kolik míst v radě komu připadne, představovala jistá neochota českých představitelů zabývat se otázkou česko-slovenských poměrů v exilu a budoucího soužití a uspořádání vztahů obou národů (resp. všech tří národů, včetně Podkarpatských Rusínů) v budoucnu v osvobozeném Československu. Zatímco především zástupci DS si uvědomovali a často upozorňovali na relativně silné pozice, kterých v exilu nabyli slovenští separatisté (kteří se z vnitropolitické otázky snažili udělat mezinárodní téma), i na vzrůstající se exilový český separatismus (Český národní výbor Lva Prchalý v Londýně a jeho přívrženci v Německu), Češi v RSC často jevíli spíše tendenci tento problém podceňovat a dál se tvářit, že „na česko-slovenské frontě klid.“ Například předseda Zenkl se nechal slyšet, že podle stanov má Rada usilovat o „obnovení nezávislosti Československé republiky a demokratických svobod v ní“, tedy že jejím cílem má být obnovení toho, co rozvrátil komunistický puč, a „nic víc“. Slovenské strany naproti tomu za svého nepřítele považovali nejen komunismus, ale i separatismus. A zatímco proti komunismu bojovali v exilu zástupci mnoha národů, boj o česko-slovenský stát mohla přirozeně zastat pouze česko-slovenská emigrace. Lettrich navrhoval, aby RSC v tomto bodě přijala konkrétní a přesvědčivý program, který by jasně formuloval, z jakých důvodů je do budoucna žádoucí zachovat společný stát Čechů a Slováků (a Rusínů), čeští zástupci v RSC se ale těmto snahám vytrvale bránili. Mimo jiné s odkazem na v důsledcích velmi problematické dohody, vzniklé „v minulých exilech“ (dohoda Pittsburská; tzv. Košický vládní program).

Krom toho fungování RSC nadále komplikovaly stále se opakující a v podstatě nikdy nedořešené problémy týkající se legitimacy a míry zastoupení jednotlivých stran v organizaci, spoluzodpovědnost některých z nich za porážku demokracie v únoru 1948 a také otázka možnosti skloubení principu parity Slováků a Čechů s požadavkem proporčního zastoupení stran. K tomu se přidaly vnitrostranické rozdíly a boje a k nim pak ještě osobní animozity mezi jednotlivými členy Rady, ať už máme na mysli nevráživost mezi předsedy dvou slovenských stran Lettrichem a Dieškou, nesnášenlivost Zenkla a Osuského, Zenklovy spory s Lettrichem, vedoucí v říjnu 1950 až k Lettrichově rezignaci na funkci místopředsedy, nebo konečně soupeření mezi Zenklem a Peroutkou, vrcholící na dvakrát rozkolem celé Rady.

V důsledku těchto neshod, které Radu v podstatě zablokovaly, se Jozef Lettrich a další slovenští exulanti rozhodli RSČ opustit. Byla založena Stálá konference slovenských demokratických exulantů (SKSDE), ustavená 8. prosince 1962 v Torontě asi šedesáti slovenskými politickými aktivisty ze Spojených států amerických a Kanady. Odmítali nejen postoje a argumentaci secesionistické slovenské politické emigrace, ale vážné výhrady vyjadřovali i vůči postupům zástupců českého exilu (RSČ i jiných exilových organizací) a jejich vizím budoucího Československa.

Unitaristé mimo RSČ

Jak již bylo řečeno, Slováci, podporující demokratické Československo, se v roce 1948 začali seskupovat bezprostředně po přechodu hranic, často hned v německých uprchlických táborech IRO. Na podzim v táboře Ludwigsburg Karol Belák-Berger a Ján Žák zorganizovali Sdružení demokratických Slováků. 31. října 1948 v jeho rámci vzniklo memorandum podepsané sedmdesáti šesti slovenskými emigranty, ve kterém se tito Slováci ohradili proti separatistickým tendencím slovenské emigrace, přihlásili se ke stanoviskům československé státní jednoty a masarykovského demokratismu a varovali české emigranty před podporou slovenských separatistů, která by se v důsledku obrátila proti slovenskému národu a jeho demokratické budoucnosti.

V Londýně Emanuel Böhm ve snaze sdružit demokraticky orientované emigranty, kteří z jakýchkoli důvodů nespolupracovali s Lettrichem, resp. českými emigranty, založil Slovenský demokratický blok. Také on odmítal úsilí velké části slovenské emigrace v boji o Slovenský stát, naopak zdůrazňoval nutnost principiálně se od něho distancovat. Sám byl spíše zastáncem myšlenky širší evropské federace. Po přesídlení do Ameriky roku 1952 se svou samostatnou politickou činností skončil a přidal se k SNRvZ.

1968

Slovenské secesionistické exilové organizace se v období po roce 1948 dostávaly do čím dál větší izolace a jejich aktivity se postupně omezily převážně jen na vlastní spolkový život. Nejzřetelnější silou se v politicky aktivní slovenské emigraci stali radikální nacionalisté, kteří šťastnou budoucnost slovenského národa spatřovali v jeho odtržení od Čechů, ale navzdory všemu svému neutuchajícímu snažení nedosáhli na mezinárodní scéně v podstatě žádného vlivu a zůstali „bezpečně“ izolovaní od těch politických kruhů, které potenciálně mohly mít vliv na budoucí vývoj a uspořádání poměrů v Evropě. Tento zřejmý neúspěch ve skupině secesionistických emigrantů vzbuzoval pocity zneuznání a křivdy a charakter jejich sdružování získával podobu jakési politické sekty.

Naproti nim slovenští zastánci společného demokratického česko-slovenského státu (sdružení v SKSDE) se neuzavírali do úzkého krajanského kruhu, přijali myšlenku federálního uspořádání státu a z ní následně vycházeli při své činnosti v cizině. Často ale byli vystaveni tlakům ze dvou protichůdných stran. Museli se vyrovnávat jak s útoky tzv. luďácké emigrace, tak s nepochopením a politickými výhradami ze strany českých partnerů.

Touto situací „zamíchaly“ až československé události roku 1968. Zatímco unitaristé (SKSDE) dění Pražského jara vítali, chápali je jako postupný krok k demokratizaci státu, a s nadějí sledovali i souběžný federalizační proces, secesionisté se k těmto dějům stavěli velmi rozmanitě a často rozporuplně. Např. Jozef Cieker oceňuje „podstatu“ federalizace: „... podstata je tá, že slovenský národ môže ísť po svete a pred svetom ako rovnoprávny s českým národom, poľským národom, maďarským národom a s ostatnými národmi v Európe a mimo Európy“. Naproti tomu např. František Vnuk ve federalizaci roku 1968 žádné zlepšení nevidí: „The conflict and dialectical contradictions between the Czechs and the Slovaks are at present as acute as ever. Federation solved one old problem, but generated at least a dozen new ones“.

Srpnová preventivní akce armád Varšavské smlouvy v Československu a po ní následující československé události uvolnily a daly do pohybu vlnu nových uprchlíků, která se „vylila“ přes hranice v období od srpna 1968 do října 1969. Její proud zastavilo až vládní nařízení č.114/1969Sb. Do té doby (zvláště pro ty, kteří právě trávili dovolenou v zahraničí nebo zrovna vyjeli na zahraniční služební cestu) nebylo příliš obtížné získat víza a opustit Československo (nebo se jednoduše nevrátit domů) a i potom, co StB, strana a vláda podmínky pro překonání

hranice ztížily, úniky z Československa v menším pokračovaly. Podle různých odhadů po srpnu 1968 odešlo celkem přes sto tisíc jeho občanů. V porovnání s tzv. poúnorovou emigrací, kdy se do exilu vydávali většinou jednotlivci, po srpnu odcházely často celé rodiny. Tito emigranti se (na rozdíl od těch poúnorových) v cizině setkávali se vstřícností, kdy jim řada evropských zemí poskytla nejen azyl, ale také možnost dalšího profesního uplatnění a podpořili je i příslušníci stávajícího exilu.

Přítomnost množství nových, „čerstvých“ emigrantů významně změnila podobu slovenské politické emigrace, její strukturu i činnost. Rozhýbal se i spolkový život, vznikaly nové organizace, ty dosavadní získaly nové impulsy. Nejzřetelnějším důsledkem změněné situace bylo splynutí většiny slovenských exilových společenstev včetně SOR do nově vytvořeného (leden 1970) Světového kongresu Slováků (SKS). Ačkoli jeho zaměření bylo od počátku jasně secesionistické (na jeho organizaci opět pracoval mj. nezmar Kirschbaum), dával si za cíl sdružovat všechny Slováky v zahraničí, a proto všechna jeho prohlášení a program byly formulovány mnohem umírněněji než bývalo zvykem u obdobných deklarácí vydávaných např. SOR a jejími předchůdkyněmi. SKS zastřešoval 160 institucionálních členů i členstvo individuální, ale nejvýznamnější unitaristická organizace SKSDE zůstala nadále nezávislá a od činnosti SKS se distancovala.

ZÁVĚR

Specifickou vlastností slovenské politické emigrace od roku 1948 bylo právě to, že se diferencovala v závislosti na svém vztahu k Československu, resp. podle názoru na ideální postavení Slováků v jeho rámci či mimo jeho rámec, a tolik se neuplatnilo tradiční dělení politického prostředí na levici a pravici, konzervativce a liberály atp. Naopak vznikly směry vnitřně velmi různorodé, sdružující lidi, kteří často zastávali velmi rozdílné politické názory.

Takřka souběžně s československo-slovenskou linií dokonce byla mezi slovenskými emigranty stavěna i hranice náboženská, resp. konfesní, přičemž obzvláště tradiční katolický, separatisticky zaměřený, klerikalismus se vůči slovenským evangelíkům (které měl krom jiného za „nepřátele pravdy Boží i národní“) hlasitě a více než jasně vymezoval. Katolíci evangelíky svým počtem v emigraci převažovali (A to nejen proto, že jednoduše tvořili většinu národa. Byli zastoupeni v „nejstarší“ emigraci, která postupně přicházela od 19. století z ekonomických důvodů, protože katolíci obecně pocházeli z chudších vrstev slovenského obyvatelstva. Ze zřejmých důvodů byli i ve „staré“ poválečné emigraci a hlavní roli hráli i v emigraci v letech 1945–1948 a následujících, kdy se komunistická strana zaměřila na likvidaci katolických činitelů, kněží a mnichů.) I když nelze zjednodušovat, že co katolík, to secesionista, a naopak, evangelík = čechoslovák, nutno říci, že na úrovni církví vážně zdaleka nejlepší spolupráci s Čechy měli slovenští protestanti. Na druhou stranu také třeba přiznat, že mnoho katolických akcí v emigraci skutečně mělo vyloženě nacionalistický charakter. (Zvláštním případem zůstává snaha o beatifikaci Jozefa Tisa.)

Nicméně právě míra slovenského nacionalismu a separatismu, která se v exilu zřetelně projevila, a neutuchající nasazení jeho zastánců, zatímco k secesi vyzívající hlasy doma byly, zdá se, umlčeny odstrašujícími procesy s „buržoazními nacionalisty“ a nejvyšší možné slovenské požadavky omezeny na tiché návrhy na federalizaci země, je pozoruhodná. (Jakkoli ve svém úsilí izolování, mnoho a snad možná nejvíce politicky aktivních Slováků v exilu příslušelo k Ďurčanského radikálnímu křídlu.)

Po celou dobu dvaceti, resp. čtyřiceti let zůstala slovenská politická emigrace rozdělená na zastánce Československa a jeho odpůrce. Mezi nimi vládla vzájemná nevraživost, obviňování kde z čeho, závist... Secesionistické skupiny si často stěžovaly na Radu svobodného Československa a její propojení s NCFE, resp. RFE, vytýkali, že Slováci v ní sdružení využívají

kreditu československé demokratické politiky pouze ve svůj prospěch, bez širší krajanské podpory si osobují právo zastupovat všechny zahraniční Slováky a stoupence slovenské státnosti na Západě neustále diskreditují, když je označují za diverzanty, fašisty a antisemity. Za těmito výtkami se ovšem pravděpodobně skrývalo mimo jiné také určité vystřízlivění uprchlíka po letech v exilu a uvědomení si neúspěchů a neuspokojivých výsledků vlastní činnosti.

Jak se ukázalo, podobného rozčarování nebyla ušetřena ani „česko-slovenská“ skupina slovenské politické emigrace. Přes všechnu počáteční dobrou vůli a snahu oboustranně výhodně využít tohoto kreditu a dobrého jména byvší československé politiky v zahraničí totiž (nejen) mezi slovenskými a českými členy RSC existovala řada až příliš rozdílných názorů na metody exilové práce a demokratizaci Československa a tyto, v důsledku nepřekonatelné, spory ve velké míře poznamenaly a omezily činnost i výsledky česko-slovenské politické spolupráce v zahraničí po roce 1948.

Ačkoli stále rozpolcená, jako jednu z hlavních tendencí v činnosti slovenských exulantů (u vědomí nepřímé úměry mezi roztržitostí politických sil a jejich efektivnosti) přesto můžeme pozorovat neustálou snahu o co nejrozsáhlejší sjednocení všech politicky činných Slováků v zahraničí do jediného proudu s jedinou legitimní reprezentací. Možná jediným, co snad opravdu měla většina slovenských emigrantských politických skupin společného, byl jejich negativní poměr ke komunismu. Ale ani tento prvek zřejmě, bohužel pro ně, neměl dostatečně silný sjednocující potenciál.

Summary

This bachelor thesis „Slovak political emigration after 1948“ deals with those Slovak politicians, who had left Czechoslovakia after the so-called “February events” in 1948 and had continued in their activities in exile. They were part of a large emigration wave that started to move when the Communist Party got control of all the state power in Czechoslovakia.

The difference between Slovak and Czech political emigration was that the Slovak one held the problem of the mutual relation between Slovaks and Czechs or how to secure the Slovak nation’s political rights in the (possible) common state. Since the Czech politicians had tried to marginalise that problem, a number of the Czecho-Slovak negotiations in the exile lead to nowhere. As a consequence, a big part of the Slovak exile politicians – regardless to similar essential ideological, moral and political focuses – had worked independently from (or even against) the Czechs.

>From the encounter between these “new” post-February emigrants and the “old” separatist exile groups arise the mainstreams of the Slovak political exile – the unitarian, who wanted to co-operate with the Czechs on the renewal of the democratic Czechoslovakia, and the (more or less radical) separatist, who built on the “old ludak’s” tradition. This also called secessionist stream had split into two almost antagonistic groups concentrated around two leading personalities.

The radical’s leader was Ferdinand Ďurčanský, former minister of Jozef Tiso’s governments, in 1947 sentenced to death by Czechoslovak justice. His main thesis was, that the Slovak state had never ceased to exist – it were being occupied by the Red Army and the Czechs at the moment and its political representation were made take its activities in exile. But he believed, that with the support of the domestic Slovak resistance movement, however, it surely could revive the independent Slovak state. Ďurčanský’s radical activism and militarism had led to isolation of his group and minimization of its power on the international field.

The moderate’s leader, Karol Sidor, who in 1939 refused the German efforts making him proclaim the “independent” Slovak state. Subsequently, he was “removed” from Slovakia to Vatican and became the ambassador. His more moderate policy, claiming the renewal of the Slovak state without any fascistic elements (i.e. strong division of the future Slovak statehood

and the WWII regime) was definitely far more acceptable for the representatives abroad.

The core of the so-called unitarian stream of the Slovak political emigration had consisted of Slovak non-communist parties' members, who had escaped from Czechoslovakia after February 1948 (Their leader was the chairman of the Slovak Democratic Party Jozef Lettrich.). They accepted the idea of Czecho-Slovak federation. However, they often had to struggle on two sides - against the hate of the secessionists and against the unwillingness of the Czech partners.

Although the Slovak exile representation was so divided, we can see the permanent strong tendency to form a wide union of all political active Slovaks abroad into a single stream with single legal representation. The most common thing among the Slovak exiles was the negative relation to the communism. But, however, neither this unifying element was strong enough.

This thesis deals with the "old" as well as the "new" Slovak exiles and their political activities various organizations and bodies abroad, particularly in the Western Europe and North American countries after February 1948. It focuses on their first years activities and follows them until about 1968.

Použitá literatura

Prameny:

ĎURČANSKÝ, Ferdinand. *Právo Slovákov na samostatnosť vo svetle dokumentov: Biela kniha I-4*. Trenčín: Ivan Štelcer, [1991].

KIRSCHBAUM, Jozef. *Náš boj o samostatnosť Slovenska*. 2. dopl. a upr. vyd. [Martin]: Kabinet výskumu dejín slovenského exilu Matice slovenskej, 2000. Vydal Slovenský ústav v Clevelande 1958.

Literatura:

BARNOVSKÝ, Michal. *Na ceste k monopolu moci: mocenskopolitické zápasy na Slovensku v rokoch 1945-1948*. Bratislava: Archa, 1993.

BRAXÁTOR, František. *Slovenský exil '68*. 1. vyd. Bratislava: Lúč, 1992.

BUNŽA, Bohumír. *Rada svobodného Československa: historie, program, činnost, dokumenty*. Washington: Rada svobodného Československa, 1990.

ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Emigranti: dopisy politických uprchlíků z prvních let po „Vítězném únoru“ 1948*. 1. vyd. Šenov u Ostravy: Tilia, 1998.

ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Politici bez moci: první léta exilové rady svobodného Československa*. 1. vyd. Šenov u Ostravy: Tilia, 2000.

ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Uprchlíci po „Vítězném únoru“*. 1. vyd. Šenov u Ostravy: Tilia, 2004.

Český a slovenský exil 20. storočia I.: Katalóg slovenskej časti medzinárodného výstavného projektu (1900-1959). [Martin]: Slovenská národná knižnica, 2003.

DUBEN, Vojtěch N. *Český a slovenský tisk v zahraničí*. Washington: vlastním nákladem, 1976.

DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Politikové na útěku: Osudy změněné 25. únorem 1948*. 1. vyd. Praha: Epoque, 2004.

Ferdinand Ďurčanský (1906-1974): Zborník zo seminára o Dr. Ferdinandovi Ďurčanskom pri príležitosti jeho nedožitéch devädesiatych narodením. Zostavil Štefan Baranovič. [Martin]: Matica slovenská, 1998.

CHOVAN-REHÁK, Juraj; GRÁCOVÁ, Genovéva; MARUNIAK, Peter. *Slovenský povojnový exil: Zborník materiálov zo seminára Dejiny slovenského exilu po roku 1945*. Martin: Matica slovenská, 1998.

JEŘÁBEK, Vojtěch. *Českoslovenští uprchlíci ve studené válce: dějiny American Fund for Czechoslovak Refugees*. Brno: Stilus, 2005.

JIRÁSEK, Zdeněk. *Československá pouťorová emigrace a počátky exilu*. 1. vyd. Brno: Prius, 1999. Prameny a studie k dějinám československého exilu.

JIRÁSEK, Zdeněk; TRAPL, Miloš. *Exilová politika v letech 1948-1956: počátky politické organizovanosti a činnosti pouťorové emigrace a vznik Rady svobodného Československa*. Olomouc: Centrum pro československá exilová studia, Moneta-FM, 1996.

Jozef M. Kirschbaum: osemdesiatročný: (1913-1993) Zostavili Peter Maruniak a Blažej Belák. Martin: Matica slovenská. 1995.

Karol Sidor: politik, novinár, spisovateľ. Redigoval Jozef Paučo. Middletown, Pennsylvania: Filip A. Hrobák, 1962.

KOLLÁR, František: *Boj za samostatné Slovensko v zahraničí a na Slovensku 1945-1992: dokumentácia*. 1. vyd. Bratislava: František Kollár, 2000.

Konštantín Čulen (1904 Brodské – 1964 New York): zborník vydaný na počesť nedožitéch

devädesiatych narodenín historika a novinára. Zostavila Štefan Baranovič. Martin: Matica slovenská, 1995

KOVÁČ, Dušan: *Dějiny Slovenska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998.

LETTRICH, Jozef. *Dejiny novodobého Slovenska: History of modern Slovakia*. 1. ed. Bratislava: Archa, 1993. 1. vydání anglicky v New Yorku: Frederick A. Prager, 1955.

LETZ, Róbert: *Slovensko v rokoch 1945-1948*. Bratislava: Ústredie slovenské kresťanské inteligencie, 1994.

LIČKO, Miroslav John. *Ako chutí cudzina: Slovenská demokracia v exile 1948-1989*. 1.vyd. Bratislava: Kalligram, 1999.

LIPTÁK, Lubomír.: *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. spracoval Michal Barnovský. 1. vyd. Bratislava: Archa, 1992.

LIPTÁK, Lubomír.: *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava: 1. vyd. Kalligram, 1998.

MINÁR, Imrich. *Americkí Slováci a Slovensko 1880-1980*. 1. vyd. Bratislava: Bradlo, 1994.

Päťdesiate piate výročie počiatkov slovenského povojnového exilu: Zborník zo spomienkového seminára. Zostavil Peter Maruniak. Kabinet výskumu dejín slovenského exilu Matice slovenskej a mesto Žilina, 2000.

PAUČO, Jozef. *Tak sme sa poznali: Predstavitelia slovenskej republiky v spomienkach*. Middletown, Pennsylvania: Slovák v Amerike, 1967.

PAUKERTOVÁ, Libuše. *Několik základních údajů o odchodech z Československa, 1948-1991*. In: HRUBÝ, Karel; BROUČEK, Stanislav. *Češi na přelomu 20. a 21.století: symposium o českém vystěhovalectví exulantství a vztazích zahraničních Čechů k domovu*. 1. vyd. Praha:

Karolinum, Etnologický ústav AV ČR, 2000.

RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992. Bratislava: Academic Press; Praha: Ústav T.G.Masaryka, 1998.

Slovenský politický exil v zápase za samostatné Slovensko: materiály z vedeckej konferencie konané v Bratislave 5.-6. júna 1995. Redigoval Vladimír Repka. Bratislava: Dom zahraničných Slovákov, 1996.

Svedectvá pravdy, diel 3.: Zahraniční Slováci a ich činnosť za slovenskú štátnosť. Ján Chryzostom Korec a kol. Trnava: Priatelia prezidenta Tisu, Optima, 1999.

ŠPETKO, Jozef. *Človek v sieťach: Slovenské slovo z rozhlasovej stanice Svobodná Európa.* 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2005.

ŠPETKO, Jozef. *Líšky kontra ježe: slovenská politická emigrácia 1948-1989; analýzy a dokumenty.* 1. vyd. Bratislava, Kalligram, 2002

ŠPETKO, Jozef. *Slovenská politická emigrácia v 20. storočí: jej vzťahy k českej emigrácii a k Čechom.* Praha: Danubius, 1994.

ŠUTAJ, Štefan. *Občianske politické strany na Slovensku v rokoch 1944-1948.* 1. vyd. Bratislava: Veda, 1999.

TIGRID, Pavel. *Politická emigrace v atomovém věku.* 1. vyd v Československu. Praha: Prostor, 1991. 1. vyd. Paříž: Svědectví, 1968.

TRAPL, Miloš. *Exil po únoru 1948: počátky politické organizovanosti a činnosti poúnorové emigrace a vznik Rady svobodného Československa.* Olomouc: Moneta-FM, 1996.

Zdroje na internetu:

BAJČÍKOVÁ, Bohumila: Slováci v Intermariu: K pôsobeniu predstaviteľov slovenského exilu v stredoeurópskych federálnych kluboch po druhej svetovej vojne. *Proglas*. Roč. XIV.-XV./máj 2004, číslo 1 [cit. 19.2.2007]. dostupný z WWW <<http://www.stred.proglas.org/mag/20040106.pdf>>

HANZLÍK, Jan. Československá emigrace očima tajných materiálů. In: *Securitas Imperii: Sborník Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu*. 2002, č. 9. [cit. 14.4.2007] dostupný z WWW <<http://www.mvcr.cz/policie/udv/securita/sbornik9/sesit9.doc>>.

LUKEŠ, Igor: Československý politický exil za studené války: první roky. Z angličtiny přeložil Daniel Korte. In: *Střední Evropa*. 2/2004, č. 119. [cit. 30.4.2007] dostupný z WWW <<http://www.sweb.cz/stredni.evropa/editor/clanek119.pdf>>.

RAŠKA, Francis, D. The Council of Free Czechoslovakia 1949 – 1956. *Territorial studies series*. 2006, TER - 017. Prague Social Science Studies Edition. [cit. 26.4.2007] dostupné z WWW <<http://www.fsv.cuni.cz/FSV-537-version1-Raska.pdf>>.